

CHET TIL O'QITISHDA -TIL TEXNIKASI

Mustaeva Gulдора Salokhiddinovna,
Toshkent davlat transport universiteti

Annotatsiya

Maqolada Til o'qitish metodikasiga bag'ishlangan yozma manbalar , "o'qish texnikasi", "yozish texnikasi" harfning yozilish qoidalari „o'qilish qoidasi" "yozilish qoidasi" "artikulatsiya qoidasi" til materialini egallashda talaffuz kabi masalalar taxlil qilingan.

Tayanch so'zlar: Til texnikasi, Til material, leksika, grammatika, talaffuz, nutq faoliyati, eshitish, talaffuz etish, idrok .

Til o'qitish metodikasiga bag'ishlangan yozma manbalar va muallimlarning kundalik muloqotlarida , "o'qish texnikasi", "yozish texnikasi" kabi terminlar tez-tez uchraydi. O'qish texnikasi deganda, harf birikmasining tovush bilan munosabati, yozish texnikasida esa harfning yozilish qoidalari tushuniladi. Ushbu terminlar qatori „o'qilish qoidasi" "yozilish qoidasi" singari sinonimlar ham ishlatiladi. Bu ikki metodik termin qatoriga "talaffuz texnikasi"ni qo'shish o'rinlidir. Uni, boshqacha qilib, "artikulatsiya qoidasi" deyish ham mumkin. Shunday qilib, til materialini egallashda aytish (talaffuz)ni, o'qishni va yozishni ham o'zlashtirish bilan mashg'ul bo'linadi va har uchalasini biriktirib, yagona termin — "til texnikasi" nomi bilan yuritiladi. Til material (leksika, grammatika, talaffuz)ning nutq faoliyati turlari bo'lmish gapirish va tinglashda (eshitish-talaffuz etish), o'qishda (o'qilish, ya'ni harf-tovush munosabati) va yozuvda (yozilish) qoidalari til texnikasi demakdir. Til material, bir tomondan, real voqelikda mavjud hodisalar bo'lib, ulami sezgilar yordamida aytish, eshitish, ko'rish va yozish mumkin, ikkinchi tomondan esa, nutq faoliyati turlarida qolash va idrok etib tushunish mumkin. Birinchisi — til materialining texnikasini tashkil etadi, ikkinchisi — og'zaki va yozma nutqda fikr bayon qilish yoki o'zga shaxs fikrini idrok etib tushunish omili sifatida namoyon bo'ladi. Xullas, og'zaki dialog va monolog nutq tovushlar (fonemalar)dan tarkib topsa, yozma nutq harflar (grafemalar)ni o'z ichiga oladi. Ulardagi fonemalar-grafemalar munosabati o'qilish qoidalari majmuasini vujudga keltiradi.

Chet til qoidasi. Ona tili va ikkinchi til ta'limidagi qoidalar sistemali (uzviy) lingvistik mazmun kasb etadi. Chunki tilni tabiiy muhitda amaliy o'rganish va unga ajratiladigan vaqt (soatlar) miqdori mukammal qoidalar berish imkoniyatini yaratadi. Chet til o'rgatish sharoiti (sun'iy muhit va ajratilgan kam soatlar) qoidalarni oddiylashtirish va sonini ozaytirish muammosini ko'ndalang qilib qo'yadi.

Til birligi, bir tomondan, sezgilar yordamida idrok etilsa, ikkinchi tomondan, faqat tafakkur hosilasi, mantiqiy jarayon natijasi bo'lib ro'yobga chiqadi. Nutq faoliyati nazariyasidan ma'lumki, faoliyat mazmunini harakatlar tashkil etadi (akademik Aleksey Nikolayevich Leontyev). Subyekt harakati oriyentir (yo'llovchi) va ijro qismlaridan iborat. Mas. grammatika harakatlarni egallash nutqning grammatik shakllanishida avtomatlashgan malakaning hosil bo'lishi demakdir (prof. Valentina Samoylovna Setlin ilmiy kashfiyoti). Harakat, o'z navbatida, operatsiyalardan tuziladi. Operatsiya harakatning ro'yobga chiqish vositasidir. Operatsiyalar sistemasi — harakat modeli, uni bajarish algoritmidir. Til o'rgatish metodikasida algoritmlar bilan qoidani chalkashtirish yaramaydi. Algoritm deganda, oddiy operatsiyalarni muayyan izchillikda bajarish haqidagi aniq ko'rsatmani tushunamiz. Har qanday algoritmlar — bu qoidadir, lekin har qanday qoida algoritmlar emas. Qoida nomi bilan odatda nutqiy grammatik ko'nikma hosil qilish jarayonida qo'llaniladigan ko'rsatmalar yoki umumlashmalar

majmuasini atash m a'quldir. Chet til qoidasi nutq faoliyatini egallashni osonlashtiruvchi vositadir, qoida nutq materialini o'zlashtirish nuqtayi nazaridan ikkiga bo'linadi: Qoida — umumlashma (material nutqda o'rganilgandan so'ng) va qoida — ko'rsatma (material o'rganilishi oldidan beriladi). Qo'llanilishi jihatidan qoidani uch guruhga ajratish maqsadga muvofiq: 1) verbal qoidalar (so'z yordamida ta'riflanadi): a) darslikda yozilgan (verbal-grafik qoida) va b) muallim yoki o'quvchilar chiqaradigan qoidalar. Bularni verbal ta'riflanadigan qoidalar deb nomlash mumkin; 2) vizual qoidalar (so'z ishtirokisiz, ta'riflamay beriladigan qoidalar): sxema, jadval va simvol (mas. S + P + O) kabilar; 3) qoida — analogiya (so'z yoki biron belgi yordam isiz o'quvchilar tomonidan ixtiyorsiz holda yoki o'zlarining til tajribasiga ko'ra, ma'lum lisoniy tushuncha va qonuniyatni bildiruvchi „qoidalar“, mas. ot, sifat, gap, ega, kesim singari terminlarda ifodalangan tushunchalar yoki gapda so'z tartibi, so'z yasalishi hodisalarini bildiruvchi chet til qonuniyatlari va h.k.). Qoida mazmuniga ko'ra uch darajada bo'ladi: 1) dastlabki yoki birlamchi qoida (til hodisasining biron fakti, mas. hozirgi zamon fe'lining 3-shaxs birlik shaklda yasalishi); 2) ikkilamchi yoki qiyosiy qoida — (a) bir tomonlama solishtirish, mas. inglizcha hozirgi zamon fe'lini. 3-shaxs birligi va boshqa shaxslar shakllarining yasalishi, (b) ikki tomonlam a solishtirish; 3) yakuniy qoida — sistemalashtirish, (a) biron hodisaning barcha shakllarini umumlashtirish — qisman sistemalashtirish, mas. hozirgi zamon fe'lining barcha shakllarda tuslanishi, (b) ushbu bosqichda hodisalarning barchasini umumlashtirish — dasturiy sistemalashtirish, mas. fe'llar uch zam onda q o'llanadi va (d) chet til o'qitish kursida o'rganilgan til hodisalarining barchasini umumlashtirish — nisbatan to'liq sistemalashtirish. Uchala darajadagi qoidalar ham faqat maktab til materiali yuzasidan beriladi, ular tilni sistemaga solishdek lingvistik maqsadni ko'zlamaydi. Chet til hodisalari haqidagi qoidalarning ona tili yoki ikkinchi tildagidan farqlari yana shundaki, ular o'quvchilar o'rganayotgan chet tilda emas, ona tilida beriladi, yod olinmaydi, daftarlarga yozilmaydi, alohida so'ralmaydi.

References:

1. Jamol Jalolov. Chet til o'qitish metodikasi. Toshkent - 2012
2. Мустаева Г. С. РАЗВИТИЕ КУЛЬТУРЫ ОБЩЕНИЯ НА ОСНОВЕ АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА: Гульдора Салахиддиновна Мустаева, Кандидат филологических наук, и. о. доцента кафедры иностранных языков Ташкентского государственного университета путей сообщения //Образование и инновационные исследования международный научно-методический журнал. – 2021. – №. 2-Махсус сон. – С. 332-336.
3. Мустаева Г. С. РАЗВИТИЕ КУЛЬТУРЫ ОБЩЕНИЯ НА ОСНОВЕ АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА: Гульдора Салахиддиновна Мустаева, Кандидат филологических наук, и. о. доцента кафедры иностранных языков Ташкентского государственного университета путей сообщения //Образование и инновационные исследования международный научно-методический журнал. – 2021. – №. 2-Махсус сон. – С. 332-336.
4. Mustaeva G., Kurbanova M., Mamajanova G. THE PLACE AND ROLE OF USING PEDAGOGICAL TECHNOLOGIES IN LEARNING ENGLISH //Uzbek Scholar Journal. – 2022. – Т. 9. – С. 191-193.
5. Mustaeva G., Kurbanova M., Mamajanova G. Uzbek Scholar Journal, 2022 //The place and role of using pedagogical technologies in learning english.
6. EXPERIMENTAL DETERMINATION OF FORCES THROUGH MEASUREMENTS OF STRAINS IN THE SIDE FRAME OF THE BOGIE.//Transport Problems: an International Scientific Journal, 2021
7. Formation of the freight trains with a fixed train schedule // E3S Web of Conferences, 2021

8. ON COGNITIVE MECHANISM OF FORMATION OF THE IMAGE OF A SPONTANEOUS COMPARISON (ON A MATERIAL OF THE FRENCH LANGUAGE)// Иностранные языки в Узбекистане, 2018
9. Репрезентация денотатов существительного homme в позиции ядра сравнения// Вестник Московского государственного областного ..., 2018
10. TYPOLOGY OF ACTUALIZATION OF NOUN DENOTATS IN SPONTANEOUS FIGURATIVE COMPARISONS (on the example of femme and homme nouns)
11. Ziyayev K.Z., Ismailova Sh.B., , The method of determining traffic intensity in urban conditions by means of a test, Academic research in educational sciences(2022), volume 3
12. Ziyayev K.Z., Abdurazzokov U.A., Ismailova Sh.B., Transportation problems of modern cities and ways to solve them, Uzbek Scholar Journal, volume 9(2022)
13. Ziyayev K.Z., Abdurazzokov U.A., Ismailova Sh.B., A modern way to improve transport efficiency and traffic safety, Uzbek Scholar Journal, volume 9(2022)
14. Умарова, Р. Ш. (2019). Основы духовно-нравственного воспитания молодежи в трудах Абу Райхана Беруни. Проблемы науки, (4 (40)), 56-57.
15. Умарова, Р. Ш. (2020). Натурфилософия Абу Райхана Бируни. Вестник науки и образования, (4-1 (82)), 35-37.
16. Umarova, R. S. (2019). Fundamentals of spiritual and moral education of youth in the works of Abu Rayhan Beruni. Problems of science, no. 4 (40).
17. Мустаева Г. С. РАЗВИТИЕ КУЛЬТУРЫ ОБЩЕНИЯ НА ОСНОВЕ АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА: Гульдора Салахиддиновна Мустаева, Кандидат филологических наук, и. о. доцента кафедры иностранных языков Ташкентского государственного университета путей сообщения //Образование и инновационные исследования международный научно-методический журнал. – 2021. – №. 2-Махсус сон. – С. 332-336.
18. Мустаева Г. С. РАЗВИТИЕ КУЛЬТУРЫ ОБЩЕНИЯ НА ОСНОВЕ АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА: Гульдора Салахиддиновна Мустаева, Кандидат филологических наук, и. о. доцента кафедры иностранных языков Ташкентского государственного университета путей сообщения //Образование и инновационные исследования международный научно-методический журнал. – 2021. – №. 2-Махсус сон. – С. 332-336.
19. Mustaeva G., Kurbanova M., Mamajanova G. THE PLACE AND ROLE OF USING PEDAGOGICAL TECHNOLOGIES IN LEARNING ENGLISH //Uzbek Scholar Journal. – 2022. – Т. 9. – С. 191-193.
20. Mustaeva G., Kurbanova M., Mamajanova G. Uzbek Scholar Journal, 2022 //The place and role of using pedagogical technologies in learning english.